

ACC. N:R M. 15389 : 1-5.

Landskap: Skåne Upptecknare: Algot Nilsson, Osby
Härad: V. Gönge Berättare: " " "
Socken: Visseltöfta Berättarens yrke: lantbrukare
Uppteckningsår: 1961 Född år 1887 i Visseltöfta

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Nystran och härvor. s. 1-5.

LUF 115

23/3-61

LUNDNYSTAN OCH HÄRVOR

När man hade spunnit garnet och hade det på spinnrocksrullen gjorde man antingen nystan eller härvor av det. När gjorde man nystan och när gjorde man härvor?

Nystning.

Beskriv hur nystningen gick till. Var placerades t.ex. spinnrocksrullen? Vad nystade man på? Beskriv olika slags nystningsmetoder och tala om de färdiga nystanes benämningar. Gjorde man olika nystan för olika ändamål? Fanns det något sätt att ange hur mycket garn ett nystan innehöll? Vilket? När man nystade garnet kunde man då mäta hur mycket garn man spunnit? På vilket sätt?

Härvning.

Härvade man garnet för att det var ett sätt att förvara det eller för att mäta garnlängden? Hur gjordes härvorna? Gjorde man dem utan hjälp av särskilda för detta ändamål förfärdigade redskap, t.ex. genom att linda garnet i tungreppet och runt armbågen? Beskriv de olika sätt att göra härvor utan redskap som Ni känner till? Hur angav man storleken på sådana härvor?

Använde man sig av enkla handredskap (fig. 1-4) för att göra härvor? Vad kallades dessa redskap? Vilket material var de förfärdigade av? Hur anskaffades de? Om någon annan typ än de här avbildade använts så försök att beskriva och rita av hur de såg ut? Skulle de olika handredskapen ha en viss bestämd storlek eller kunde man göra dem efter vilka mått man ville? Kunde man ange hur mycket garn en härva som gjorts på detta sätt innehöll och i så fall hur? Band man in markeringsmärke efter ett visst antal varv?

Hur många? Vad kallades då den garnmängd som på detta sätt markerades? Hur många sådana garnenheter bestod en härva av? Beskriv utförligt hur härvningen med handredskap tillgick? Var placerades spinnrocksrullen medan man härvade?

Använde man något ståredskap av den typ som fig. 5-7 avbildar? Vad kallades detta? Beskriv och gör om möjligt en enkel teckning av ett sådant redskap såsom Ni sett det. Fanns det kors med mer än fyra armar? Vad kallades de olika delarna på dessa redskap? Beskriv hur härvningen tillgick? Hur vreds korset runt (med ett finger mot en av korsarmarna eller med en vev)? Var placerades spinnrocksrullen medan man härvade? Hur fick man härvan av korset på de olika typerna?

Skulle det vara en bestämd omkrets på korsen och i så fall vilken? Fanns det olika stora härvelkors så att härvornas omkrets blev olika stor? Bestämdes storleken på korsen godtyckligt eller skulle de göras efter vissa fastställda mått och i så fall vilka? Hur angavs den färdiga härvans garninnehåll? Band man in markeringsmärken efter att ha härvat en viss garnmängd? Vilken garnmängd markerades i så fall? Hur visste man när just den längden härvats? Vad kallades denna garnmängd? Har samma benämning använts för olika stora garnmängder under olika tider? Hur många sådana mindre garnenheter gick det på en härva? Innehöll härvor av olika slags garn olika antal mindre garnenheter? Hur höll man reda på hur många sådana mindre enheter man härvat? Markerades det på något sätt på redskapet eller höll man det i huvudet?

Förekom härvningsredskap med räkneverk? Hade de samma namn som härvningsredskap utan räkneverk, eller skildes de två typerna åt genom sina benämningar? Beskriv hur ett sådant var konstruerat eller gör en förklarande ritning. Hur fungerade ett sådant räkneverk? Gav det signal vid ett visst antal varv med en knäppning eller ringning, hammerslag el. dylikt? Eller fanns det någon tavla med visare som angav hur många varv som härvats?

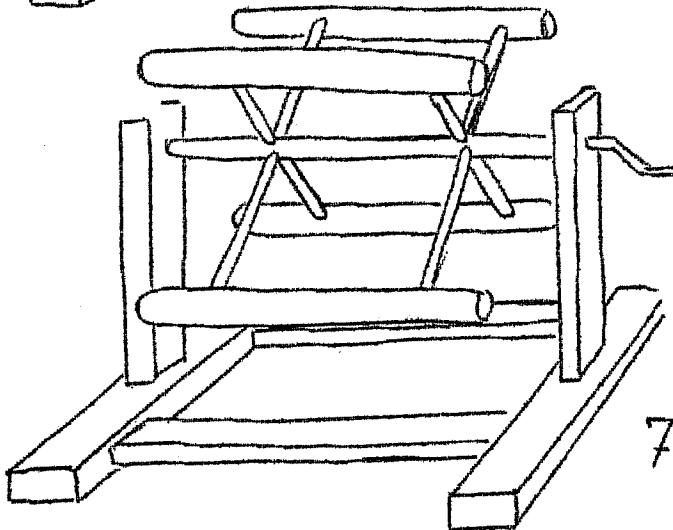
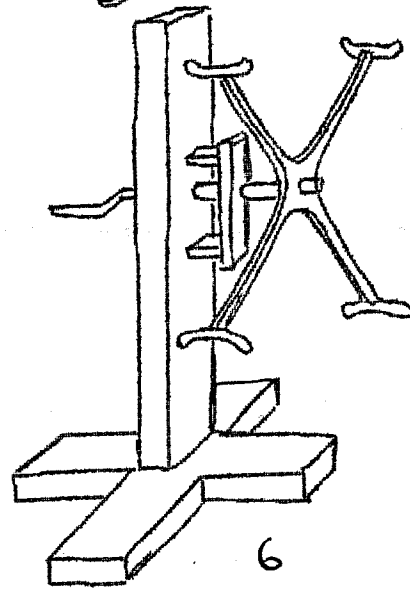
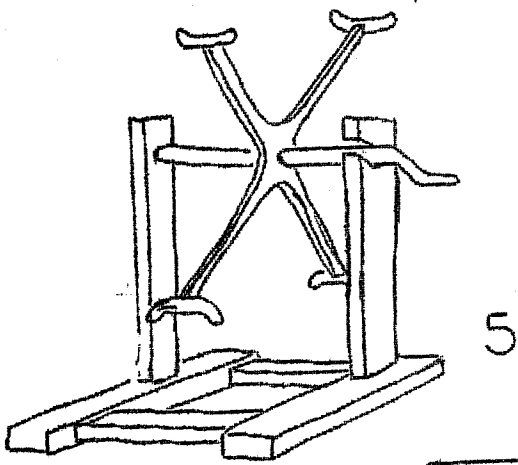
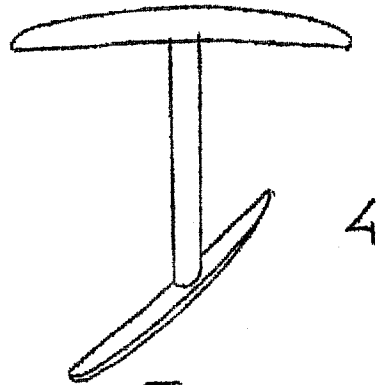
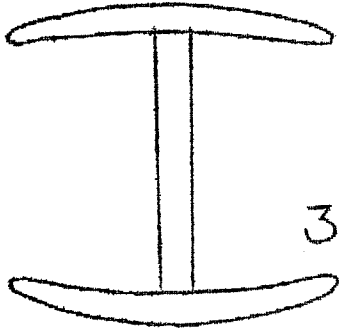
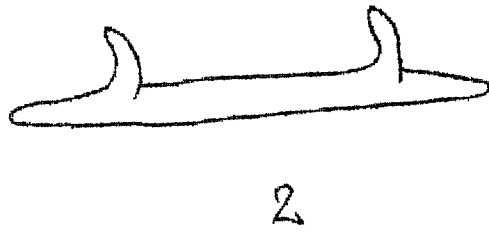
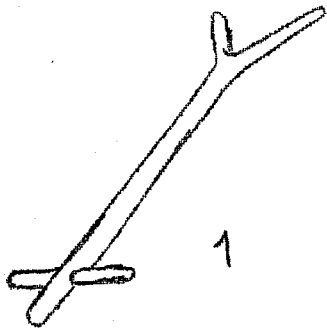
Hur anskaffades dessa ståredskap? Var de enkelt utförda eller vackert snidade eller svarvade? Brukade man ge dem som trolovningsgåvor?

Har man i samma hem eller på samma ort samtidigt använt sig av de olika härvningsmetoderna? Om i samma hem, vilket var då avgörande för vilken metod som skulle användas? Om på samma ort, vilka använde den ena eller den andra metoden?

Betraktades härvningsredskapen som absolut nödvändiga redskap i hem där man spann och vävde? Förekom härvningsredskapen i kombination med annat redskap t.ex. garnvinda?

Känner Ni till uttrycken passma, fidje, feg?
Angiv i så fall så noggrant och utförligt som möjligt vad som avsågs härmed och i vilka sammanhang orden kunde användas.

Okt. 1960

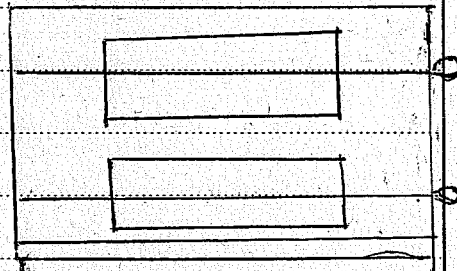

Nystan och härvor

Var det mindre partier som spunnits
mystades garnet om det skulle användas
till stickning av strumpor m.m. Men var
det större partier som skulle användas
vid vävning så gjorde man härvor.

Stickning

Spinnrocksrullen brukade
man placera i en liten ställ-
ning med plats för två
rullar enligt denna teckning.

Man brukade mysta på en
boll av hårt sammanpressat papper.
Man vred nystanet i handen allt efter som
garnet ledes på. Några särskilda benäm-
ningar på nystanen har jag ej hört.

Man gjorde olika nystan för olika
ändamål och behov. Man brukade mäta

Luf 115

mystans innehåll genom att med ett grepp
av fingrarna mäta mystans ~~innehåll~~ diameter

Härving

Man härvidde garnet för att på så sätt
bäst kunna förvara det. Det var sällan
man gjorde härvor genom att linda garnet
i tunggreppet och om armbågen, det var
endast då det var små portioner.

I de flesta fall använde man sig av
s. k. haspel fig. 5. De var förfärdigade av
starkt furuvirke. De som var litet händiga
kunde tillverka dem själv i annat fall
beställdes de av någon snickare i byn. De
brukade ha en bestämd storlek för att kunna
beräkna hur mycket en härva innehöll.
Man brukade binda in markeringsmärken
för att om man skulle mysta av härvan
blev det ej så lätt oreda om det var delat

Men om härnan skulle användas vid varpning eller man skulle tvinna garnet då gjorde man inga delningar. Jag minns ej att man brukade räkna varven till markeringmärken. En större härna skulle ha tio delar. Då man härnade placerade man spinnrocksrullen på en järnsula som sattes i en ram som stod på golvet och så härnade man på en s. k. haspa fig. 5.

Det redskap som fig. 6 visar har ej förekommit här på orten, men den som fig. 7 avbildar var vanlig och kallades bomma och användes mest då man gjorde härvor som sedan varrades till varpen i väven. Det var ej vanligt med mer än fyra armar i korsst. Några särskilda namn hade man just ej men det var fot, stöd, vevaxel och haspelarmar.

Man fäste trådändan i haspeln's klyka och så drog man med högra handen i verhtaget

och med den vänsta höll man träden så att den kom att ligga i haspelnas klykor. Spinnrocksrullen var placerad i ramen som stod på golvet.

En av haspelnas armar var delad på mitten så att när härvan skulle tagas bort, fällde man ner båda armarna varefter det gick lätt att få loss härvan.

Ja det var nog vanligt med en bestämd omkrets på klossen, ty jag har endast sett en storlek och den jag har är 60 tum d. v. s. en ork en halv meter i omkrets.

När man band i markeringsmärken kallades en sådan gammängd feg. Det förekom ju att man gjorde olika stora feg efter olika garns grovlek. Härningsredskap med räknoverk har jag aldrig hört talas om att det funnits här på orten. De redskap som användes vid härning var antingen tillverkade i hemmet

eller av någon smickare i byn. De var enkelt utförda av furusvirke och ej smidade eller målade. De brukade ej förkomma som troslovningsgåvor. Det var i stället spinnroskar som var vackert svarvade och målade.

I samma hem kunde man ju använda de olika metoderna, så ett om det var en liten del ullgarn så kunde man härva det om armbågen, men var det ett större parti använde man alltid hakveln.

Härningsredskapen betraktades ju som oundgängliga där man spann och värde Garnvinda förkom då man skulle nysta från en härva, då lade man härvan på garnvindan.

Uttrycket "passmä" har jag aldrig hört, men fidje säger man på skånska slättbygden i stället för feq som man säger här i Norra Skåne om ett mindre parti garn.